

דמותו של דוד המלך

בשירה העברית של אורי צבי גרינברג

מבוא

פנים רבות לדוד המקראי: רועה צאן, מנגן, רע, בעל, אוהב נשים, מלך, לוחם, כובש, אב לבנים יורשי דרך ולבנים מורדים, ועל-פי מסורת ישראל גם "נעים זמירות", בעל תהלים¹. מטרת החיבור כפולה. מבקש הוא לבדוק איזה צד באישיותו של דוד כבש את אורי צבי גרינברג (להלן: אצ"ג) ומנסה לתת טעם לבחירתו.

1. מלך לוחם וכובש

עיון בכתביו² מגלה, שדוד נתפס בעיקר כאישיות מלכותית לוחמת, כובשת ומרחיבת גבולות. ב"שיר החלום הנעלה"³ מתגלה דוד בהיכל השלישי, מוקף שלטי גיבורים ומצודות "וחיל מצב ישךאל צופה גילוס ופךת", היינו, בעל עוצמה צבאית, אסטרטגית וגבולות טבעיים מובטחים מקדם. ב"מקהלה ב': שיר אלי אדמות"⁴ מסמן דוד הכובש האוחז חרב בידו, דרך-חיים ליורשיו: "וכמתכנת דוד נעש חרב: לחרת בפה בריתות / עם עמים, החיים על אתם על חרבם ועל שיר. / ואשר יתנפל אל גזענו - בחרב נדביר". לעם נורמלי, אליבא דאצ"ג, שלושה קדקדים. את - לגוף (למחיה), שיר, היינו, חזון - לנפש ולנשמה וחרב - לביטחון ולהגנה. ב"שיר ליום התגלות"⁵ עומד דוד בראש מסע כיבוש, כקודמו יהושוע, וכבאים אחריו, "מלכי יהודה וישךאל צדי ינאי הנעלה".

דוד מצטרף אל גלריית דמויות לוחמות כשמעון, לוי, יהודה, יוסף, בנימין, דן, זבולון, "יוצאי מצרים הולכי בים אל חרות", יהושוע בן נון ו"חיליו הכובשים ופניהם ארד וזקנם נחשת" ב"חזון גלעד לשבטי ישראל"⁶. "ארד" - לסימן נחרצות. "נחשת" - לזיהוי צבע השיער של דוד, האדמוני, המעיד גם על צבעה של גלימת מלכות.

ב"ברוך מרחיב גבול"⁷ מוצגת מלכות דוד העתידית כבעלת גבולות טבעיים ומגינים של הרים, ימים ונהרות: "וכמתכנת ארצו ומזג אור מרחביו / תהי מהות עם ... זו ממלכת דוד, לא שאול". שאול המלך, ההולך אחר ליבו, נתפס, בשירה זו, כהיפוכו של לוחם עביר עם. צירוף של מלכות וחרב מצוי גם בשיר השלישי במחרוזת הבלדית הקינתית, "על פני הר הבית", המתהפכת למנחמת גם באמצעות דוד, המטיל אימה על ערבים: "והוא מטיל בניהם.. / עטרה נוצצת בראשו, חרב שלופה בידו"⁸.

חרב היא ביטוי כללי בשירת אצ"ג למכלול של אמצעי מגן. בשיר "פרק מספר מלכים" נמצא גיוונים שלה: "מגן צי וצבא וכלי רכב: כח בצוע עלי ארץ רבה"⁹. אצ"ג מתמודד בשיר זה חזיתית עם "משפט המלך" הידוע של שמואל¹⁰.

תאריכים: מטאפיזי; סמל; סוגה; קינה; בלדה

וכי תשובו אל הארץ לרשתה, שימו עליכם מלך.

...

ואם יקום שוב קרבכם השופט המתנשא בעם
ואף אם נביא הוא כשמואל
ואמר לכם דברו-לען ככתוב בספר שמואל:
זה יהיה משפט המלך אשר ימלך עליכם וכו'
ענו לו כאשר ענו לו המוֹנִי העם:
לא כי אם מלך יהיה עלינו

...

ושמו לא יהיה עוד שואל: שואל מן העם, כי אם בחיר.
שימו עליכם שרים אצילים שהם בחירי העם ולא נבחריו,

...

אם תרבים משרה צל-תמיד על שחם אויב, בינתם מעלה דגלכם על במתי צר.
אם רעיונם מיסד על אדני חזון ועד סלם הקולות מעלה רוחם:
אות כי גם הם מזרע המלך דוד.

שמואל ביקש להפחיד את העם בתארו את הרכש המלכותי של המלך העתידי. אצ"ג מאשר את הצורך ברכש זה: "הכל הכל למלכם: / התפרקו מתכשיטים ותנום לו, כי בפארו פארכם. / היו עניים והוא עשיר על כס ארצכם: / כי בעשרו עשרכם ושללו זקב. / את מיטב בניכם מתכתכם ואריגכם לחמכם ויניגכם - לצבאו: / כי בתקפו תקפכם".

דברים אלה התפרסמו בכ"ח בשבט תש"ד. כה סמוך לחיסולם של שלטונות טוטליטריים, שהמיטו שואה על העולם. כה סמוך לקומה של מדינת ישראל הדימוקרטית. איזו העזה נדרשת מאדם החי בעולם דימוקרטי, רפובליקני, או קומוניסטי, המתיימר להיות שוויוני, לאמץ דמותו של מלך, אולם "מלכו של אצ"ג" אינו עריץ. הוא נבון דעת ובעל "אנה הַדַּעַת". העם מתבקש להעלות יבולו אל אסמי המלך, המשמש כ"כספת": "והיה ברבות העשר בארץ, בואו אל מלכם לאמר: / מידי נאמניך בא העשר הזה באסמיה! / עתה תן לנו חלק כחלק ונברך על העשר". איש המאה העשרים ואחת לא יאמין שהמלך ייעתר לבקשת חלוקת היבול, לא כן המשורר. לטעמו "המלך יצו לתת חלק כחלק לבל יהיה דה נכלם קרבכם / באשר חרש זרע ואסף גם הוא". לכן מברך העם את המלך בחתימת השיר: "ושם מלכנו יגון ... אמן".

אין זה חזון אוטופי בלתי אפשרי. כך נהג דוד ההיסטורי בפועל. הוא לא נישל את היושבים על הכלים: "כי כחלק היורד במלחמה וכחלק היושב על הכלים יחדיו יחלוקו: ויהי מהיום ההוא ומעלה וישימה לחק ולמשפט לישראל עד היום הזה" (שמ"א ל', כ"ד-כ"ה).

אי אפשר לו, למלך, לפי תפיסת המשורר, בלא חרב. לכן מבקשת האם המתה מבנה, בבלדה, "קדש קדשים", שכשיראה את חרב דוד, ייגע בה "ובא בה מעזה"¹¹.

סממני מלכות קודמים, לטעמו של אצ"ג, לסממני פולחן דתי: "הבאֵלָה צל הוד של ימי בית דוד / הָמָן אלו יקום עוד מצביא ושליט, / ארגמן ושריון תחת קדש טלית"²¹, שואל המשורר בנימה אירונית,

בחינת "אם אין קמח אין תורה".

בשיר נוסף, ששמו מעיד על בשורתו, "דבר השיר למציא על חרבו", מופיעים דוד, שלמה, אברהם ומשה כמייצגי מהות "חרבית" (של חרב) ותביעת המשורר היא: "שוב על חרב חדה! ... שוב בגדודים"¹³. מעניין לשים לב להיפוך שעושה אצ"ג במהלך חייו של דוד, שהפך, כידוע, מרועה צאן למלך וממחלל לאוחז חרב. לטעמו של אורי צבי, חייו של עם מחייבים אסטרטגיה הפוכה. אחיזה בחרב, שמגמתה כיבוש, קודמת לשלוות רועים, שמסמנת התנחלות. "עד אשר יירש עם את שער אויביו בָּהֶלוּ / וְשָׁב הָרוּעָה, וְשָׁם שׁוֹב בְּשִׁפְתָיו חֲלִילוֹ"¹⁴. הציטוט, הלקוח משיר שהתפרסם ב"ב בטבת תש"י, מתווסף לעדויות, שהוזכרו לעיל, על קדימויות בסדר היום המדיני של אצ"ג בשנותיה הראשונות של המדינה. חליל, המבטא מתיקות ("ואם במתיקות - : / מגרפות מן ההיכל וחלילי דוד המלך הרועה מן הרועים - " - ¹⁵), אינו יכול להישמע בהיעדר שלווה.

2. מלך אהוב ושנוא

בדרך כלל מוצג דוד המלך כדמות אהובה בשירת אורי צבי. אליה נכספים, אותה מחקים, האני השר ובני בריתו, אך קמו לו גם מתנגדים: "בְּלָבוֹת רוּעֵי-יִשְׂרָאֵל מֵת הַמֶּלֶךְ דָּוִד: / תָּם נִגּוֹן דּוֹרוֹת יִשְׂרָאֵל לְהִיכָל-הָר-הַמּוֹר"¹⁶. מלחמת ששת הימים עוררה, למשל, התייחסות עוינת לדוד:

וְיֵהִי בְּהִקְיָן-אֲדִיר-נִגְהָ בְּמִשְׁבְּצַת זָהָב מִשָּׁשָׁה
שֵׁשֶׁת יָמִים וְלֵילוֹת .. וּבִיּוֹם הַשְּׁבִיעִי, בְּעָמֵד
עַל בְּמַתִּי אוֹיְבָיו צָבָא-פְּדוּת אֶדָם לְלָבוֹשׁוּ (גוֹן גּוֹאֲלוֹ)
לְפָלֵא עֵינֵי הַגּוֹיִם וּלְעֵינֵי כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל,
עָלוּ מֵעֵמֶק הַסּוּטִים, שָׁכַל בְּהָרוֹת דְּמִינוּ דוֹר דוֹר
לֹא יָכֻלוּ לְהַצִּיפוֹ וּלְסַתְּמוֹ - :

דָּתָן וְאַבְרָהָם, שָׁבַע בֶּן בְּכָרִי וְשִׁמְעִי בֶן גֵּרָא
סִנְבַלֵּט וּמִרְעִי אֲחִיתָפֵל הַכֹּפִי, מִדֵּי דוֹר עַדִּי דוֹר

...

אֶפְלִים לְלִבָּם תִּיהוּדִי: הִמָּר לָהֶם יְהוָה.
עֵינֵיהֶם עֲשֵׂנוֹת עַת עֵינֵינוּ נוֹצְצוֹת..
מִמַּעֲפְרֵי עָפָר בְּמִלְכָּם וּבְאוֹתָם הַקּוֹלוֹת מְגִירוֹן:
אֵין לָנוּ חֶלֶק בְּדוֹד וְלֹא נִחְלָה בְּבֶן יִשִּׁי
אִישׁ לֹאֲהֲלִיו יִשְׂרָאֵל!¹⁷

כאז במקרא כן עתה, עם תום המלחמה, לא נשתנתה הצהרת אי האימון במדינה המשוחררת. בעלי הנס אינם מכירים בנסם.

גם בשיר, "נפשי דרכי עזו"¹⁸ מציצים מעמק הסוטים "חרוכי-ריסים תלושי ברית היהודים הפראים / שאין להם חלק בדוד". וכן בשיר, "המנהמים בעברית"¹⁹: "המנהמים בעברית כלפי ארץ המרעה: / צרו

ערו עד היסוד בהו / אין לנו חלק בְּדוֹד וּבְמִלְכוּת שְׁהִיָּעָה שְׁעָתָהּ / הם אינם סרים לִלְלָה לְבֵיתָם אֲכֹלִי חֶרֶטָה / וְאִינֶם נִתְּנָקִים כְּאַחִיתָפֶל אֲפִילוּ בְּחִלּוֹם חִיל". "ערו ערו עד היסוד בה" – משפטם של בני אדום, אויבי ישראל, שביקשו לכולותם (תהלים קל"ז, פס' ז'), אויבים מבחוץ, הפך למשפטם של אויבים מבית. לכל דור ה"סוטים" שלו. ולא באה מלחמת ששת הימים ותגובות המשורר על תוצאותיה אלא כדוגמה בלבד.

בעיטה ממין זה גורמת לדוד המטאפיזי לייאוש זמני. כך ב"שיר אוכל אש" מוכיח האני-השר את העם: "אך אתם מאסותם חֶלְקֶם בְּדוֹד, / אֲזִי סָגַר מִלִּפְנֵיכֶם אֶת עֵינָיו וְנָרַם – –" ²⁰. ומשום כך הפכה חרבו חלודה ²¹.

עד כאן הפן הייצוגי, הלאומי, הקיבוצי, העל-זמני של דוד המלך.

3. דוד כדמות אנושית

לדוד גם פן אנושי, פרטי. פעמים אחדות הוא מוזכר בהקשר לאחת מנשותיו, בת שבע. ב"שירים בשולי שמים" ²² משמשים דוד ובת שבע ואברהם ושרה משל לזוג אוהבים: "כְּאַבְרָהָם וְשָׂרָה בְּאֶלּוֹנֵי מִמְרָא / לִפְנֵי הַבְּשׂוּרָה הִיקָרָה (בשורת הולדת יצחק) וּבְכָדוֹד וּבַת שָׁבַע בְּבֵית הַמִּלְכוּת / בְּחֶבֶת לִלְלָה רֵאשׁוֹן...". אל שני הזוגות המקראיים מצטרפים אביו ואמו של הדובר השר, "קְדוּשִׁים בְּמַעַרְב עַל הַיָּם", היינו שנרצחו במלחמת העולם השנייה. כל הנשים במערכת המשולשת הזו הן אסרטיביות, יוזמות: "אֲמִי ... רִתְּמַת רֶכֶב בְּדוֹד לְכֶסֶפָּה (לשון כוסף): / לִפִּי דִלֶּק הַלֵּב יָדַע כֹּל יֵשָׁה גַם לֵלָה / בְּרִגְלֵי מֶמֶשׁ עַל הַיָּם:", כלומר לממש את הבלתי ניתן, לכאורה, למימוש. האבות פחות אסרטיביים: "הִרְבָּה כֶּסֶף-אֶלְדָּמִי הָיָה בְּאָבִי, / אָבֵל רֶכֶב הַנְּדוֹד לֹא עָמַד לַעֲת כֶּסֶף / סְמוּךְ לְבֵיתוֹ... / לָכֵן הוּא יָדַע דּוּמְיָה / וְאֶהֱב-בְּעֵינָיו כְּנַפֵּי צְפִירִים. / – בְּרִצּוֹתָן לַעֲוֹף, הֵן עָפוֹת לָהֶן ... כֶּךָ". אולם ההקבלה התקיימה רק בכוח, כי בפועל זכו רק הזוגות המקראיים לממש את עצמם. הורי המשורר לא זכו: "עֲכָשׁוּ – גַּם אֲמִי כְּאָבִי: קְדוּשֵׁי דּוּמְיָה", היינו מתים.

דוד ובת שבע הם אפוא משל, בשיר זה, לזוגיות אנטימית ממומשת. בשיר אחר, השישי במחרוזת בת שבעה שירים, "אותות בנגיחה לכל המצפים" ²³, נוגע אצ"ג בהערכת המעשה של דוד ובת שבע. את בת שבע הוא מברך בברכתה של דבורה הנביאה ליעל אשת חבר הקיני: "תִּבְרַךְ מְנַשִּׁים בַּת שָׁבַע כְּרִמִּית לְחִיקוֹ שֶׁל הַמֶּלֶךְ דָּוִד". "כרמית" מלשון כרם, באסוציאציה ל"כרמי עין גדי", מקום מפגש האוהבים במגילת "שיר השירים", ובאסוציאציה נוספת ליען, משקה האוהבים. יחסו אל דוד אמביוולנטי. מחד גיסא הוא מצדיק את עונשו, "כִּדְיִן דָּם תַּתַּת דָּם" על "בְּכִי אוֹרְיָה הַחֲתָי" {מעניין, אצ"ג אינו מזכיר את מות בנה של בת שבע כעונש על חטאו של דוד אלא את מותו של אבשלום (-) בְּנֵי בְנֵי אֲבִשְׁלוֹם! יָכָה הַמֶּלֶךְ בְּקוֹל.}. אולי מפני שמוות זה נראה לו כמתאים יותר, בחינת בגידה תחת בגידה. מאידך גיסא, הוא שר שיר מזמור לדוד, "הַמְּנַצֵּחַ בְּשִׁירוֹ וּבְחֶרְבּוֹ". סיבתה של זכאות זו נותרת עלומה בשיר ²⁴. מכל מקום, אהבתם של דוד ובת שבע אינה נחשבת כפגומה בעיניו. להיפך, היא משל לאהבה מושלמת: "שִׁיר אֶהְבֵּת דָּוִד לְבַת שָׁבַע הוּא שִׁיר הַשִּׁירִים אֲשֶׁר לְשִׁלְמָה בִּן דָּוִד" ²⁵. דוד מוזכר גם מצד קשריו הרעועים עם בניו, כך, למשל, בשיר "חכם בלילו" ²⁶ נדרש המשורר לאבשלום ולכאב הנורא שהיסב לאביו: "מִדּוֹי מֶלֶךְ בְּלִילָה לְכָנוּ אֲבִשְׁלוֹם / כָּכָל אֵב לְדָמִי בְּנוֹ". ודוק. אבדן הבן

מעיק עליו, לא מעשהו.

הדברים נידונים בהקשר אוניברסלי, קהלתי. דין דוד האיש כדין כל אב שכול, תהא הסיבה אשר תהא.

4. ירחי דוד

אצ"ג מרבה להזכיר את יורשיו הרוחניים של דוד, ביניהם "תלוי וגבירול ועוזא ונגיד / ... גבורי המחתרת גרדום וכלאים: / מקימי השיר תיפים וגד פרא כובש. / כי המה יורשים לדוד ולרשת באים / באונם-רענן את הר-אבותם-השדוד".²⁷ נאמנות לחזון, לשיר, היא המאחדת את נציגי הזמנים השונים. כולם כדוד יפי קומה, עזי נפש, בהירים, עיני נשרים ונמרים, "קרואי בת געגועינו ומקימיה / ... נכונים לכבש ולרשת / יותר שטח מכל פלשת"²⁸.

מן הדין לציין, שאצ"ג נמנע מלתאר קווי דמות חיצוניים של דוד, למעט צבע השיער. רק בשיר "צהר בענן", ממנו נלקח הציטוט לעיל, מוזכר יפי הקומה של דוד ויורשיו, ובהחלט ייתכן שכוונתו ליופי מטפורי, שיותר משהוא מתכוון לחיצוניות, הרי הוא מעיד על פנימיות. באותו שיר נמצא פרטים מזהים מעטים נוספים כ"נער יפה-תאר, ראשו כתרם פז, תלילו בפיו"²⁹.

כל היורשים מצטרפים אל שלשלת זהב, שראשיתה ביהושע, שופטים, שאול ודוד והמשכה במלכים, מצביאים, גיבורים, יוגבים, יורדי ים, חוצי סטרטופירות ומדלגי כוכבים ובתוכם גם האני השר: "הנה נוגע אני בטבעות השלשלת"³⁰.

השלשלת מורכבת מכל מה שיכול להעמיד מדינה על רגליה. אל השלשלת הזאת מצרף האני השר גם את בנו "בני, בני! גשה אלי ואשקה, שראשך נמלא טל, שראשך כתרם פז, גין ונכד מלכנו דוד"³¹. לא לחינם בחר המשורר לתאר את "בנו" בלשונו הפיוטית של בעל שיר השירים. מבקש הוא לראות בבנו שלו ממשיך שושלת, כיורש שהעמיד דוד. ואולי נאחו בראש האדום גם בגין שערו שלו, שהיה, כידוע, אדום.

5. דוד במחוזות זרים

אצ"ג קושר את דמותו של משיח-בן-דוד בדמותו של משיח הנצרות, ישו. במחוזות השירים, "במערב", בשיר "המענה", הלקוח משירתו המוקדמת של אורי צבי ב"אימה גדולה וירח", מתואר הצלוב "תלוי באמצע העולם וצופה / עד סוף כל הדורות, / בסופו של עולם, / וגדולים געגועיו לארץ ישראל / והוא ישוב לארץ ישראל בטלית, שהיתה על כתפיו בעמדו לעליבה. / הוא יעלה למועד / גאלת העולם / בסוף כל הדורות, / כמנוחה העולה, וגור בן-דוד / על ראשו הקדוש"³². בהעזה בלתי רגילה הופך המשורר את משיח הנצרות ליהודי עטור בטלית ומחזיר אותו לשורשיו היהודיים. מיותר לציין, שאצ"ג אינו נמשך אחר הדמות הנוצרית אלא אחר הלהט המשיחי שאפיין את האיש.

ואולי, נאמן המשורר לרוחו של ישעיהו הנביא שניבא: "והלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר ה' אל בית אלהי יעקב ... כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים" (ב', ג'). ובאותה רוח ניבא שבימי חוטר מגוע ישי תימלא "הארץ דעה את ה', כמים לים מכסים" י"א, ט'. עיון במחוזות יבהיר, שאין עתיד לאירופה הנוצרית: "הן תגוע אירופה בין מסגדי ישו / בא זמן

למזרחי"³³. בין כך ובין כך, המשורר אינו סוגר למלכות נוצרים אלא ממיר את הוויתא בהוויה יהודית.

6. סיכום ביניים

דוד בשירת אצ"ג הוא בראש ובראשונה דמות ייצוגית, סמלית, סמלה של מלכות כובשת, מרחיבת גבול, נועזת, עשויה לבלי חת, משיח, מושא לכיסופים על-ידי אוהביו ומושא לשנאה על-ידי שונאיו. מאידך גיסא, חושף המשורר את צדו האנושי, הפרטי, הקשור בזוגיות ובהורות. ושני אלה מולידים את יורשיו, בני דמותו, היוצרים יחדיו שלשלת זהב.

7. התבוננות בשירים שדוד במרכזם או בכותרתם

אע"פ שדוד נזכר בשירים רבים כל כך בשירתו של אצ"ג, שהתפרסמו בתקופות שונות, החל משנות העשרים של המאה הקודמת וכלה בשנות השבעים שלה, רק שני שירים מזכירים את שמו בכותרתם ואחד מוקדש לו, אף כי אין הוא נזכר בכותרתו. כולם נכתבו ונתפרסמו בין השנים תש"ז-תשי"ב, סמוך לקום המדינה ומיד לאחר קומה. ואכן לכולם עניין בגיבוש תפיסה מדינית-ציונית-חזונית.

7.1. התבוננות בדמותו של דוד בשיר "צהר בענן"

השיר התפרסם לראשונה בי"א בטבת תש"ז (3.1.1947) ב"הארץ". אחרי-כן מצא מקומו ב"רחובות הנהר ספר האיליות והכח" ולאחריו בכרך השישי של כל כתבי אצ"ג (עמ' 111-116 ומשם הציטוטים). כשמו כן הוא. מן הענן הכבד נפתח צוהר מנחם, כצוהר ממנו שלח נח את העורב ואת היונה, כדי לבדוק הקלו המים. "ענן" הוא, בראש ובראשונה, משל למבול – שואת-אירופה, ו"צוהר" – משל לשורדיו. סוגת השיר היא קינה המתהפכת ל"כוח". המוטו בן ארבעת הטורים מיטיב לבטא את כפילות הפנים של הסוגה: "מי זאת הטובעת (=לציון קינה) / ומי זאת הנשקפת" (לציון "כוח", נחמה ותקווה).

על רקע מוראות השואה {"שלא יכלה שום לשון לבטאם, אלא בילל ובבכי, בצינים קמות וצוית - / הקרבו... שאחריו - דומיה ואינות." (עמ' 111)} ועל רקע עליבות המנהיגות היהודית {"אלופי העצה נבוכים. אולת - חותמת-הפנים. / גליונות העת - אספלניות ... ואותיות - פגרי זבובים." (עמ' 113)}, בחינת "צמוד ענן עומד עליהם" (עמ' 112) – לא כעמוד הענן, שהגן על העם במדבר, אלא עמוד חוסם תקווה, אוטם חזון – עולה דמותו של דוד.

ואני צהר קרעתי בזה הענן,
רוֹאֶה מעבר מזה: דרך-שחרית המופזת אל קדם ימי
קרוצה ומגבחת עד האפק הנהיר –
ותרוצת מלה בדמי..

שעת שחרית וגלגל החמה מסלקים את הענן וביום של חג, "חג ההתגלות", מתגלה דוד.

בדרך המופתות צועד נער יפה-תאר
ראשו קתם פז, נוהג צאנו אל מרעה
לחתך עשב יהלומי ...
ולשתות מימי שחרית ...
וחלילו בפיו.
השמש יוצאת לקראתו והוא בעולה אליה
הלך וצלה ...
ועוד טל צנת לילה ירחית בשערו.
- הנער דוד?
- הנער דוד.
וארי-משכים-שחר עומד בהר הר
ונשקף על הכל .. כבוד פני מלך הנוף - - (שם)

צבע השיער של דוד, צבע החמה, צבע העשב המבהיק כיהלום וצבע רעמת הארי - כולם בגווני פז ארגמני - מצטרפים לצבעה המוזהב של מלכות: "כבוד פני מלך הנוף".
האני השר מצרף את עצמו אל אברהם, אל מלכי ישראל ואל דמויות אבותיו ואבות אבותיהם, המאמינים כי "מלכם חי וקיים עוד ... / הוא דוד, לא אחר" (עמ' 114). תפיסתם גיאוגרפית-חזונית: "הר המור הוא הרם. / דמות יערם: הלכנו. / אספקלר הנקרות - תירדן." (שם). יורשי דוד, בני דמותו, "נכונים להאביב מדבריות: / להעסיס סלעים: / להלביש שני צרית צרים: / ולהרנין נופי דומיות: / נכונים לכבש ולרשת: / יותר שטח מכל פלשת - -" (עמ' 115).
מנין העוצמה המתחדשת? מבירא עמיקתא היא עולה: "הן צד-סוף שתינו כל התרעלות. / וצד קץ כל פחד באנו." (שם). מנקודת שפל נמוכה, שאין נמוכה ממנה, מזנק האני השר, בן בנו של דוד המלך לפסגת המלוכה.

יש מעבר מזה, הללניה!
זה מעבר ליאוש, הללניה!
ושם אין יאוש עוד ... הללניה!
כי מעבר ללילה אין ליל - -

דוד אינו אדם פרטי בבבלדה-חזיונית זו. הוא אבי בני מלכות, שעתידים להקים מלכות חדשה על אף "ליל הלילות" (עמ' 116).

7.2. התבוננות בדמותו של דוד בשיר: "בקבר מלכנו דוד"

שיר זה, אשר נכתב בא' מרחשון תש"י ונתפרסם לראשונה בי' בשבט באותה שנה³⁵ ואחרי-כן בספר העמודים³⁶, הוא שיר קצר. בניגוד לשיר "צהר הענן", המחזיק שישה עמודים ובם עשרים ותשעה בתי שיר, מכיל השיר "בקבר מלכנו דוד" ארבעה בתים בלבד, כמעט סימטריים. שני הבתים

הראשונים בני חמישה טורים כל אחד ושני האחרונים בני שבעה טורים כל אחד. החריזה אחידה בחלק הראשון של השיר ומשתנה מעט בבית האחרון (א ב א ב ב : ג ד ג ד ד : ה ו ה ו ו ז : ח ט ט י ט י י). התמונה היא תמונת קבר, אך הקבור בו איננו מת. הוא רק נם. תנומתו זמנית: "דוד מלך ישראל חי וקיים / במקום הגבה מעל פני הים!".

גם שיר זה הוא קינה. סביב הקבר צומחים קוצים, כחוח ושית במקום "הדס ארז גפן וזית". אבל, עת יקיץ המלך משנתו, ידום כל כאב: "כי כאן מלוא אשר משוש גבה לב". שני בתי השיר הראשונים מתארים מצב נתון, של תוגה. שני הבתים האחרונים מתארים מצב עתידי, של שמחה. נמיכותו של הקבר תוחלף בגובהו של לב מאושר. יום יבוא ואבלי המלך ישובו "ברכב אש ובכשיל וכילף", היינו בכלי זין, שחשיבותם בהיערכות מדינית צוינה לעיל. גם בשיר זה דוד מהווה סמל למלכות ישראל השלישית.

7.3. התבוננות בדמותו של דוד בשיר: "שיר: המלך דוד הנביא"

השיר הבלדי, שנכתב בכ"ט בתמוז תש"ח, התפרסם לראשונה בתמוז תשי"ב³⁷ ואחרי-כן ב"ספר העמודים"³⁸. גם הוא קצר, בן ארבעה בתים בלבד, הראשון בן שישה טורים ושלושת האחרים בני ארבעה טורים כל אחד.

שני דוברים בשיר: האני השר ונמענו, המלך דוד. האני השר תמה מדוע גדודי ישראל אינם נלחמים. עד מהרה הוא למד, שאויביו מבית המה, "יהודים". / עינים לגי ולא הרה קוראים". גם אינם מקשיבים לנביא "האחד הקרוז / השופט בחוצות ופוסק פסק דין". את תיסכולו הוא משמיע למלך דוד הקבור. המלך מסיק את מסקנותיו. אין הוא מתייאש, אולם נאלץ לדום, עד שתתחלפנה משמרות ההנהגה היהודית.

ועונה קול המלך דוד מקברו:
שוב אדם דומיה עד מן גי חולות ים
יעלו צבאות אוהבי הקרי
וכפרו את צוון השרון במלוא דם - -

בסוגת הבלדה חי ומת משמשים בערבוביה. על כן אפשרית בה תגובה חיה של איש קבור. דוד אינו יכול להושיע עם המונהג על-ידי מנהיגות, שאינה מעונינת בתשועה. "חולות הים" ומחוזות "השרון" הם שמות נרדפים לכל נעדרי החזון, המכונים בשירים אחרים, שהוזכרו לעיל, "סוטים". "הרים", לעומת זאת הם משל לנכספי מלכות ולכמהי אדנות. להם, לאנשי ההר מיידל ומצפה המלך דוד.

8. חתימה

לדוד פנים זהות בשלושת השירים. הוא מייצג ישות מלכותית בעלת אתגרי כיבוש והתרחבות. אולם ישות זו אינה פועלת בכל תנאי. אויבים מבית מחזירים אותה אל קברה. אוהבים מבית נושאים אותה אל על.

אצ"ג "מגייס" את דוד לצורך חידוד משנתו הציונית המדינית. על כן הוא מבליט בעיקר את כוח האדנות האוחזת בחרב. אולם, יש לזכור, החרב אינה יעד סופי של עם השב אל מחוזות קדומים. החרב היא תנאי לישיבתו במ לבטח. וכשישב לבטח תיהפך לאת, או למזמרה, כחזון הנביא³⁹ וכחזון המשורר-החווה:

אֲנִי מִתְפַּלֵּל לָאֱלֹהִים בְּכָל-נֶטֶף-בֵּי-דָם:
שִׁמְעִיט אֶת הַזְמַן אֲשֶׁר בּוֹ עַל חֶרְבָּנוּ נִתְּיָה,
כִּדִּי שִׁיעֲרֵנוּ – לֹאִם בְּגוֹפִיו – יַעֲבֶה
(אַחֲרֵי שָׁרְבוּ בּוֹ כּוֹרֶתִיו)
וּמִשֶּׁק בְּנָפִי רָגָנִים בְּמִלּוֹא צְמֻרוֹתָיו..

(“פרקים בתורת המדינה”, כרך ז', עמ' 78)

הערות ומראי מקומות

1. קבלה ברורה כזאת נמסרה במפורש לראשונה באגדת חז"ל: "משה נתן חמישה חומשי תורה לישראל ודוד נתן חמישה ספרים שבתהלים לישראל" (שותר טוב א', ב'). ייחוסו של הספר לדוד הושפע כמובן מקורות חיו. בעל דברי הימים ייחס לו את השירה הפולחנית (דה"ב כ"ג, יח). שמו כרוך בשבעים ושלושה מזמורים, אבל קיימות דעות שונות בעניין זהות מתבר המזמורים. ראה נ"מ סרנה. תהלים, ס' תהלים, אנציקלופדיה מקראית, ח', 1982, עמ' 444-448.
2. כל הציטוטים להלן מתוך אורי צבי גרינברג, כל כתביו (שלושה עשר כרכים, שיצאו לאור בשנים 1990-1998), ירושלים, מוסד ביאליק.
3. כרך ז', עמ' 38.
4. כרך ה', עמ' 82.
5. כרך ז', עמ' 42.
6. כרך ה', עמ' 148.
7. כרך ז', עמ' 27.
8. כרך ז', עמ' 54.
9. כרך ז', עמ' 178.
10. שמ"א ח', יא-יח.
11. כרך ו', עמ' 144.
12. כרך ה', עמ' 23.
13. כרך י"א, עמ' 62.
14. ב"שיר לפני המסות, כרך ז', עמ' 171.
15. כרך י"ג, עמ' 21.
16. כרך ז', עמ' 52.
17. בשיר "השכל הטוב והשכל העצוב", כרך י"א, עמ' 105.
18. כרך י"א, עמ' 135.
19. כרך י"א, עמ' 136.
20. כרך ז', עמ' 155.

21. כרך ה', עמ' 71.
22. כרך ו', עמ' 15.
23. כרך י', עמ' 173-174.
24. כמו בפרשנות הענפה והמגוונת בעניין ראה סקירה ודיון בסוגיה זו אצל יעקב מדן, מגילת בת שבע, **מגדים, י"ח-י"ט**, תשנ"ג, עמ' 67-147 וכן איתמר ורהפטיג, פרשת דוד ובת שבע, תגובה למאמרו של י' מדן, **מגדים, כ"ב**, תשנ"ד, עמ' 88-92.
25. זהו פירוש מעניין לעניין זיהוי "גיבורי" מגילת שיר השירים. אמנם, ספק אם התכוון המשורר לגעת בזיהוי הגיבורים. מכל מקום לא נמצא כמותו בין בפירושים המקובלים. ראה בעניין זה, למשל, במבוא לשיר השירים שכתבו מיכאל פוקס ויעקב קליין, אופיו המיוחד של שיר השירים והפירושים השונים שניתנו לו במשך הדורות, **שיר השירים, עולם התנ"ך**, 1994, עמ' 12-14. ואע"פ שלא נמצא כפירוש הזה ניתן לשקול אותו בכובד ראש, שהרי שלמה מתייחס לאמו ומזכיר את אמרוניה בנושאי זיווגין, למשל, בספר משלי. ראה בעניין זה פירושו של יהודה קיל למשלי ל"א, א', ספר משלי, תנ"ך עם פירוש דעת מקרא, ירושלים, מוסד הרב קוק, תשמ"ד.
26. כרך י"ג, עמ' 73.
27. כרך ז', עמ' 55.
28. כרך ו', עמ' 115.
29. שם, עמ' 112.
30. שם, עמ' 115.
31. מתוך "שיר הפסחים באזני הבן", כרך י"א, עמ' 25.
32. כרך א', עמ' 46.
33. שם, עמ' 44.
34. בראשית ו', ט"ו: ח, ז, ח.
35. **בסלם**, שנה ראשונה, גיליון י'.
36. כרך ז', עמ' 125.
37. **בסלם**, שנה רביעית, גיליון ג' (ל"ט).
38. כרך ז', עמ' 184.
39. ישעיהו ב', ד: "וכתתו חרבותם לאתים וחניתותיהם למזמרות לא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה".